

ISSN:2148-2292

Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi, 2019, 6 (4), ss. 2425-2437

Academic Journal of History and Idea, 2019, 6 (4), pp.2425-2437

Araştırma Makalesi
Original Article

Afrika'da Tarihin Yazılış Aşamaları

Abbas Karaağaçlı*

ORCID: 0000-0002-4476-6572

Öz

Bu makalede Afrika tarihinin zaman dilimlerine göre yazılış ve algılanış süreçleri üzerine bir bakış sunulmaya çalışılmıştır. Bunu yaparken Afrika tarihi dönemlere ayrılmış, Kuzey Afrika'nın Müslüman ve Akdenizli tüccarlarca anlatılmasından başlayan zaman aralığı, sırasıyla Müslüman tüccarların Doğu Afrika'ya varışı, Sömürgecilik Dönemi, Sömürge Sonrası Dönem olarak sınıflandırılmıştır. Ayrıca Afrika tarihini anlatan yazarlar ve bu yazarların bölgesel ve ideolojik orijini gereği Afrika'ya karşı geliştirdikleri tavır yerel çağdaşlarıyla mukayese edilerek eleştirel bir bakış getirilmiş; Afrika tarihi yazımında kullanılan kaynaklar, dönem şartları içerisinde irdelenmiştir. Bu çalışmada ilk çağlardan itibaren Kuzey ve Sahra-altı Afrika tarihine Batılı, Doğulu ve yerel tarihçiler tarafından takınılan tavır mukayese edilerek; günümüz bilgileri ışığında bir değerlendirme yapılmış ve Afrika tarihinin batılı sömürgeci devletlerin kıtaya ayak basışından önce de var olduğu sunulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Afrika, Tarih, Sömürgecilik, Kuzey Afrika, Sahra-Altı Afrika

Gönderme Tarihi: 10/11/2019

Kabul Tarihi:23/12/2019

*Dr. Öğr. Üyesi, Giresun Üniversitesi İ.İ.B.F Uluslararası İlişkiler Bölümü, KARASAM Müdürü, E-posta: kara_agacli@yahoo.com,

Printing Stages of History in Africa

Abstract

In this article, it is tried to present an overview of the spelling and perception processes of African history according to time periods. In doing so, Africa was divided into historical periods and the time period starting from the description of North Africa by Muslim and Mediterranean merchants was classified as the arrival of Muslim merchants to East Africa, the Colonial Period and the Post-Colonial Period. In addition, the writers describing African history and their attitude towards Africa due to their regional and ideological origins were compared with their local contemporaries and brought a critical perspective. The sources used in African history writing have been examined in terms of the period. In this study, by comparing the attitude adopted by Western, Eastern and local historians to the history of North and Sub-Saharan Africa from the first ages; In the light of today's information, an evaluation has been made and it has been tried to present that African history existed before the western colonial states set foot on the continent.

Keywords: Africa, History, Colonialism, North Africa, Sub-Saharan Africa

Received Date: 10/11/2019

Accepted Date: 23/12/2019

ЭТАПЫ НАПИСАНИЯ ИСТОРИИ В АФРИКЕ

Резюме

В этой статье предпринята попытка представить обзор процессов написания и восприятия африканской истории в соответствии с периодами времени. При этом Африка была разделена на исторические периоды, и период времени, начиная с описания Северной Африки мусульманскими и средиземноморскими торговцами, был классифицирован как прибытие мусульманских торговцев в Восточную Африку, колониальный период и постколониальный период. Кроме того, авторы, описывающие историю Африки и их отношение к Африке из-за их регионального и идеологического происхождения, сравнивались с местными современниками и представляли критическую точку зрения. Источники, использованные в написании истории Африки, были рассмотрены с точки зрения периода. В этом исследовании, сравнивая отношение западных, восточных и местных историков к истории северной и южнее Сахары с первых веков; В свете сегодняшней информации была проведена оценка, и была предпринята попытка представить, что африканская история существовала до того, как западные колониальные государства ступили на континент.

Ключевые слова: Африка, История, Колониализм, Северная Африка, Суб-Сахаранская Африка

Получено: 10/11/2019

Принято: 23/12/2019

Giriş

Ülkemiz Afrika kıtasına hep yakın olmuştur. Ancak bu yakınlık Afrika tarihinin derinliklerine inip, henüz kapsamlı bir araştırmaya dönüşmemiştir. Afrika’da tarihin yazılışı insanlık tarihinin yazılışı kadar eskilere dayanmaktadır. Dünya tarihçileri, Akdeniz kıyılarındaki eski çağlarda yaşamış uygarlıkları; Müslüman tarihçiler de İslam medeniyetini yazarken Orta Çağ dönemi ve dünyanın bütününün geçmiş tarihini araştırıyorlardı. Bunların büyük bir kısmı Afrika tarihini kapsamaktaydı. Sahra'nın kuzeyinin tarihi, Güney Avrupa ve Ortadoğu tarihleri kadar önem arz etmektedir.

Batı dünyası kolonyalist bir yapı ile Afrika kıtasını doğudan ve batıdan; hem maddi hem de sosyo-kültürel açıdan yıllarca sömürmüştür. Bu sömürden elbette Afrika tarihi de payını almıştır. Şöyle ki; Kara Kıta’ya ayak basan sömürgeci batılı devletler, Afrika kıtasının tarihinin başlangıcını da kendilerinin kıtaya ayak basışları olarak görmüşlerdir. Onlara göre, Afrika kıtasına kendilerinin geldiği tarihten önce Afrika kıtasının yazılmaya değer bir tarihi yoktu; haliyle Afrika kıtasında tarih yazma çalışmaları da kendilerinden itibaren, kendi oluşturdukları Afrika tarihini yine kendi batılı tarihçilerinin yazmasıyla başlar. Oysa durumun böyle olmadığı, Afrika tarihinin kıtaya ayak basan batılılardan önce de var olduğu ve bu tarihin batı harici tarihçiler tarafından yazılmaya çalışıldığı somut bir gerçektir.

Aslında Kuzey Afrika, 16. yüzyılda Osmanlıların egemenliğine girene kadar Avrupa tarihçilerinin en önemli araştırma merkezlerinden biriydi. 1798’de Napolyon’un Kuzey Afrika’yı işgal etmesinden sonra yine bu bölge batılı tarihçilerin önemli araştırma merkezlerinden biri haline gelmiştir. Sömürgecilik politikasının gelişmesi ve Avrupalıların Kuzey Afrika’yı sömürge olarak ele geçirmesinden sonra; öncelikle 1830’da Cezayir’in Fransızların eline geçmesi ve 1882’de Mısır’ın İngilizler tarafından işgal edilmesiyle birlikte bu bölgenin tarihine bir “Avrupalı bakış” ve tarihçilikte bir “sömürgeci yaklaşım” hâkim olmuştur. 1930’larda İslam’da modernizm; sömürge ülkelerde eğitim öğretimin, Kuzey Afrika’da bağımsızlık ve özgürlük yanlısı hareketlerin gelişmesine, yerel kültür ve değerlere sahip çıkan tarihçilerin doğmasına neden olmuştur. Bu tarihçilerin eserlerinin Arapçadan Fransızca ve İngilizce ’ye çevrilmesi az da olsa Kuzey Afrika tarihinin yazılışında etkili olmuştur. Bu çalışmada, Afrika’da tarihin yazılış aşamaları çeşitli yönleriyle değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Müslüman Tüccarların Doğu Afrika'ya Varışı

İlk Çağ ve Orta Çağ'daki Müslüman tarihçiler Orta Afrika tarihine ilgisiz kalmamışlardır. Yalnız bu tarihçilerin görüş çerçevesi, o bölgenin insanları ile doğrudan temas halinde ve bölge insanının bağları ile doğrudan ilgiliydi. Orta Afrika'daki insanlarla doğrudan temas ya Sahra'yı geçip Etiyopya ve Sudan'a gelmekle ya da Kızıldeniz ve Hint Okyanusu kıyılarına yanaşarak gerçekleştirilebiliyordu.

İlk Çağlardaki tarihçilerin Batı Afrika ile ilgili bilgileri eksiktir. Herodotus, Monetho², Elderpin³ Strobo⁴ ve diğerleri bize seyyahların seferlerinden, bazı maceracıların ve denizcilerin Atlas Okyanusundaki kimi kıyılara gidiş gelişlerinden fazlasını verememiştir. Bugün yapılan tarih araştırmalarında; adı geçen tarihçilerin yazdıkları konular ve verdikleri bilgilerin gerçekçiliği yönünde pek çok soru işaretleri bulunmaktadır. Fakat bilinen şudur ki, Akdenizli tüccarlar veya İskenderiyeli ticaret erbapları kendi ticaret alanlarını bu kıyılara ve denizlere ulaştırmışlardır.

Yunanca konuşan Mısırlı bir tüccarın yazılarından oluşan ve ilk bölümünde; Tanzaya'ya kadar olan Doğu Afrika kıyılarında Mısır'dan güney-kuzey eksenini izleyen deniz ticaret yollarını açıklayan Eritre Denizi'nde Yolculuk Seyahatnamesi⁵ (The Periplus Of The Erythrean Sea) , Cladius Ptolemy⁶ ve Cosmas Indicopleustes'in⁷ eserleri günümüzde Doğu Afrika tarihini araştırmak için başvurabileceğimiz kaynaklardır.

Büyük tarihçiler Mesudi (Miladi 950), Bekri(1029-1098), İdrisi (MS 1154), Yagut Hemevi (MS 1228), Abdülefeda (1273-1331),ve İbn-i Betute'nin (1304-1369) eserleri Afrika tarihi hakkında başvurulabilecek önemli kaynaklardır. Ancak bu yazarlar Afrika tarihinin araştırılmasında ne kadar yararlı olsalar da Afrika'yı kendi yaşadıkları çağa göre resmetmişler ve buldukları çağın bilgilerini

² Mısırlı tarihçi ve rahiptir. MÖ 3. yüzyılda Mısır'a egemen olan Ptolemaios Hanedanı döneminde yaşamıştır. Mısır padişahları ile ilgili hazırladığı şecereler bugünkü tarihçiler tarafından hala kullanılmaktadır. Bkz: <https://tr.wikipedia.org/wiki/Manetho> (01.10.2019).

³ Elder Pliny (23-79 MS) Roma yazarı , doğa bilimci ve doğal bir filozof , Ansiklopediler için editoryal model haline gelen Naturalis Historia (Doğal Tarih) yazarıdır. Bkz: https://en.m.wikipedia.org/wiki/Pliny_the_Elder (01.10.2019).

⁴ Strabo (26-63 MÖ) Yunanistanlı tarihçi ve bilim adamı. Bkz: <https://www.britannica.com/biography/Strabo>(05.10.2019).

⁵ Bkz: <https://depts.washington.edu/silkroad/texts/periplus/periplus.html>(05.10.2019)

⁶ Cladius Ptolemy, Arapça kaynaklarda Batlamyus el-Kalûzi diye adlandırılan Yunanlı gökbilimci, coğrafyacı ve matematikçidir. İçinde birçok harita bulunan "Geographike Hipehensis" (Coğrafya Kılavuzu) adlı yapıtı 16. yüzyılda birçok kez basılmıştır. Bkz: <https://islamansiklopedisi.org.tr/batlamyus>. (04.10.2019).

⁷ Cosmas Indicopleuste, Keşiş Cosmos olarak da bilinen Hindistanlı kâhin ve seyyahdır. "Christiyan Topography" adlı çalışması en eski dünya haritalarından bazılarını içermektedir. Bkz: https://en.wikipedia.org/wiki/Cosmos_Indicopleustes. (04.10.2019).

bize ulaştırmışlardır. Bugünkü tarihçilerin en büyük sorunlarından birisi adı geçen tarihçilerin yazdıkları haberler ve raporların ne derece gerçekçi olduğunu teşhis edememeleridir. Bu bilgilerin birinci elden bir tarihçinin gözlemleri mi, o çağda yaşayan bir insanın söylemleri mi, o zaman insanların dilinden duyulan bir söylenti mi yoksa eski yazarlardan alınan bir alıntı mı olduğu anlaşılamamaktadır.

Eskiçağa bakılınca tam manası ile gerçek bir tarihçi olarak İbn-i Haldun'a (1332-1406) rastlıyoruz. Eğer tarihçiler kendisini daha önceden tanımış olsalardı belki de Herodot yerine onu "tarihin babası" olarak anacaklardı. İbn-i Haldun Kuzey Afrika halkından olup, Tunus'ta doğmuştur. Eserlerinde Afrika'yı, Afrikalıların Akdeniz havzası ve Ortadoğu halkları ile münasebetlerini irdelemiş ve yazmıştır. Bu münasebetlerden çok ayrıntılı değerler ve fikirler edinip bu süreçte çöl, kavimler, bedeviler ve tarım toplumunu araştırmıştır. Büyük imparatorlukların nesiller boyu süregeldiği ancak çölden gelen taarruzlara karşı koyamayarak yıkıldıklarını yazmıştır. Kuzey Afrika hakkında İbn-i Haldun'un yaklaşımları bu bölgeyle ilgili olarak tam bir fikir oluşmasını sağlamıştır. İbn-i Haldun geçmiş ile ilgili elde ettiği bilgilere, bu tür bilgilerin yalnızca karşılaştırma ve eleştiri yöntemiyle gerçekliğinin anlaşılacağını söyleyerek, yaşadığı dönem kadar önem vermemiştir.

İbn-i Haldun zamanın bilimsel yöntemlerini kullanarak modern bir tarihçi gibi Kuzey Afrika, Ortadoğu ve Akdeniz Havzası'nın 'tarihsel şemasını' bize çizmektedir⁸. Afrika tarihlerini gün ışığına çıkarıldığı yazılmış en eski örnekler ona aittir. Örneğin "Historie Berbers" İbn-i Haldun tarafından yazılmış olup, Mali İmparatorluğu'nun tarihi sayılmaktadır. Bu eser, onun tarihçilik yönündeki dikkatini ve başarısını kanıtlamaktadır. Haldun'un o dönemde sözlü rivayetleri ve diğer belgeleri toplayarak yazdığı kitap, Afrika'nın kendi döneminde en büyüklerinden biri olan Mali İmparatorluğu'nu tanımamıza yardımcı olmakla birlikte, önemini günümüzde de koruyan ciddi bir kaynaktır.

İslamiyet'in Sahra'yı geçerek Doğu Afrika kıyılarına kadar yayılmasıyla birlikte Arapça da bu bölgelerde etkili olmaya başlamıştır. Tarihi, kişiden kişiye naklederek koruyan Afrikalılar, bu sayede Arapçayı kullanarak yazılı tarihe geçme imkânı bulmuşlardır. Bu konudaki en kapsamlı iki kitap; Abdurrahman El Esedî'nin kaleme aldığı *Tarih El Sudan* ve Mahmud Ke't Et-Tinbükti tarafından yazılan *Tarihü'l Fettaş'tır*. Bunların her ikisi de aslında Timbuktu dilinde olup 17. yüzyılda

⁸İbn-i Haldun'un Afrika tarihi ile ilgili bilgilere onun en büyük eseri kabul edilen *Mukaddime* ve *Al Eber* kitabında rastlıyoruz. Ayrıca Türkçe ve Farsça olarak derlenmiş şu eserleri de önemli kaynaklardır.Bkz: Ümit Hasan, *İbn Haldun Metodu ve Siyaset Teorisi*, İstanbul:Doğu Batı Yayınları,2010.,Farsça yazılmış olan İzzettin Radmenis, "*İbn Haldun Felsefe Tarih Uygarlık*", Tahran: Kalem Yayınları, 1962.

yazılmışlardır. Yazarlar bu iki kitapta hem kendi hem de kendilerinden önceki dönemlerle ilgili bilgiler vermektedirler. Bu bilgiler oldukça ayrıntılı olmakla birlikte tahlil ve yorumları da içermektedir. Adı geçen yazarlar kendilerinden önce verilen bilgilere eleştirel bir bakışla değerlendirmişlerdir. Bu kitaplarda Songhay İmparatorluğu'nun tarihi, bu imparatorluğun Maripliler tarafından istilası, bölgedeki kutsal Gana İmparatorluğu, Mali ve Timbuktu tarihi ile ilgili ayrıntılı bilgiler içermektedir. Afrika tarihi ile ilgili olarak Arapça yazılmış olan G.S. P Freeman Grenville'nin Kano ile Emdasiyun Savaşları'nı anlatan *Peruchon Journal Asiatigne* Afrika tarihinin aşamalarına ışık tutan eserlerdir.

Sömürgecilik Dönemi

Avrupalıların 15. yüzyıldan itibaren Batı Afrika kıyıları ile (Gine Sahilleri) ilgilenmeye başlamalarıyla birlikte hızla ve çok sayıda edebi eser de ortaya çıkmıştır. Bu eserler günümüz tarihçileri için önemli kaynaklardır. Avrupalılar Batı Afrika'yı tanıdıktan sonra 16. ve 17. Yüzyılda, kıtanın diğer bölgelerine de göz dikmişlerdir. Bu dönemde ortam değişmiş, Gine'de tüccarların yerini, dini yönde propaganda yapan misyonerler almaya başlamıştır. O döneme kadar Afrikalılar, Avrupalıların ihtiyaçlarına göre mallar üretip satıyorlardı. Avrupalılar Afrika'nın toplumsal düzenini değiştirmeye gerek duymazken; misyonerler kendilerini oradaki bütün düzeni değiştirmekle mükellef görmüşlerdir.

17. yüzyılda Ekvator Afrika'sı Avrupalı tarihçilerin ilgisini çekmeye başlamıştır. İngiltere'de 1736-1765 yıllarında yazılan "Universal History" isimli eserin büyük bir bölümü Afrika tarihini kapsamaktadır. Ayrıca Gine tarihi ile ilgili raporlar (Benezet, 1772) ve Dahumi ile ilgili biri, "Bu Sah Ahadi Padişahlığı" (Memories Of The Reigen Of Bossa A Hodee) (Norris, 1841), diğeri ise; A. Dalzel tarafından Dahumi'nin tarihini anlatan (Dalzel, 1967) (The History of Dahomey) isimli eserdir.

Bu kitaplarda Ekvator Afrika'sı ile olan münasebetlerin esasını köle ticareti teşkil etmekteydi. Dalzel ve Norris, Dahomy'de yaşanan köle ticareti ile ilgili izlenimler elde etmişlerdir. Benezet'de bütün Ekvator Afrika'sını dolaşmış ve ayrıntılarıyla bu iki yazar gibi köle ticaretinin sürüp sürmediği hakkında gözlemlerini kitaplar halinde yayınlamıştır. Bu sırada Avrupalılar kendilerinden olmayan toplumlara art niyetle bakmaya başlamışlar ve hatta bazı Avrupalılar kendilerinden olmayan vahşi olarak gördükleri toplumların bir tarihi olamayacağını, olsa bile okunmaya değer olmadığını ileri sürmüşlerdir⁹.

⁹ Joseph Ki -Zerbo *Ki Tarihe İmmumi Afrika*, Tahran: Kültürel ve Bilimsel Yayınları, 1993, 528,

Bu fikirler Rönesans, Aydınlanma çağı ve bilimsel reformların ürünüdür. Avrupalı aydınlar Yunan ve Roma'nın kendilerine bıraktığı zengin kültür mirası ile öylesine bir özgüvene kapılmışlardır ki; hiç hakları olmadığı halde kendilerine diğer uygarlıkları egemenlik altına almayı bir hak hatta bir zorunluluk olarak görmüşlerdir. Bu düşünceden hareketle Avrupa tarihini esas, diğer toplumların tarihini ise bir hiç olarak görüyorlardı. Bu yöndeki fikirlerin en aşırısı ise Afrika toplumu için geçerliydi. Zira Avrupalılar bu dönemde köle ticareti dışında Afrika ve Afrikalılar hakkında hiçbir bilgiye sahip değillerdi. Aslında köle ticareti kıtada büyük toplumsal karışıklıklara ve toplumsal yapının tamamıyla yok olmasına neden olmuştur. Kendi varlıklarını vahşice saldırılar karşısında koruyamamışlar ve tarih boyunca kapanmayacak yaralar almışlardır.

Ne acıdır ki Hegel (1770-1831) felsefe tarihi kitabında ; *“Afrika'da bir tarih yoktur. Zira orada ne değişim ne gelişim ne de bir ilerleme vardır. Onların siyahî halkı ne gelişim için müsaittir ne buna hazırdır ne de öğrenecekleri bir şey vardır. Eskiden nasılsa bugün de aynı durumdadırlar”* der¹⁰. Gerçi Hegel 'in Afrika tarihinin oluşumunda pek bir etkisi yoktur. Yalnız unutmamak gerekir ki; o ve onun gibi düşünenler 19. yüzyıldaki tarihçileri etkilemişlerdir. Günümüzde dahi böyle düşünen yazar ve tarihçilere rastlanmaktadır.

Oxford Üniversitesi'nin tarih profesörlerinden Hugh Trevor Roper: *“Şayet gelecekte bir Afrika tarihi olsun ki onu ders diye verelim. Fakat günümüzde bu kıtanın bir tarihi yoktur. Afrika'da üzerinde duracağımız tek tarih vardır o da Avrupalıların Afrika'daki varlıkları ile ilgilidir. Kalanı karanlıktır; karanlık ise tarihin konusu değildir. Batı Avrupa'nın değerleri o denli günümüz dünyasını hâkimdir ki; geçmiş 5-6 yüzyılda dünya tarihinde önemli olan tek şey Avrupa tarihidir, bu nedenle araştırmaya değerdir. O yüzden ki biz vahşi kabilelerin amaçsız bir şekilde dünyanın güzel bir bölgesinde dolaşmasına ilgi gösteremeyiz ve buna zamanımız yoktur”*¹¹ demektedir.

Makalemizin ilerleyen bölümlerinde adı geçen Oxford'lu Profesör ve onun gibi düşünen bilim insanlarının ne denli yanıldıklarını; aslında Avrupalıların kıtaya ayak bastıktan sonra uyguladıkları sömürgeci ve emperyalist tutumları nedeniyle Afrikalıları ne denli uygarlıktan uzak tuttukları görülecektir.

Avrupalı seyyahlardan bazıları gerçekten Afrika tarihine ilgi göstermiş ve bu konuda bilgi, belge ve doküman toplamaya başlamışlardır. Bunlardan bir kısmı bilimsel yönden tarih sayılmaktadır.

¹⁰ Georg Wilhelm Friedrich Hegel, *Lectures on the Philosophy of History*, Editör: J.Sibree M.A, George Bell and Sons: London, 1902, 206-245.

¹¹ Hugh Trevor Roper, *The Rise of Christian Europe* The Listener, 821, 28 November 1963.

Bu konuda özet bir fihrist sunarsak; öncelikle James Bruce'un Nil Nehri'nin kaynağını bulmak için yaptığı seferlere (Bruce, 1813);T.E Bowdich'in Aşanti uygarlığının başkentini bulmak için yazdığı *Kip-Kont Kalesinden Aşanti'ye* (Bowdich, 1819); Joseph Dupuis'in (Dupuis, 1824) *Aşanti 'de Günlük Yaşam*; Henninrich Barth'ın (Bart, 1857) *Kuzey Afrika'da Seyahatler Ve İktisatlar*; M. Guillain'ın (Guillain, 1848) Kuzey Afrika'nın tarih, coğrafya ve ticareti ile ilgili belgelerini kapsayan kitabına; Gustav Nachtigal'ın (Nachtigal, 1971-1987) *Sahra ve Sudan* yazılarına rastlıyoruz.

Bu dönemde ortaya çıkan fikirler tarih, felsefe ve edebiyatın bir dalı oluşturmamakta, kendi başına kaynakları araştıran, bu araştırmada yorumu önde tutarak, olaylara gerçekçi bir yaklaşımla ışık tutmayı hedefleyen fikirler ortaya sürdüklerinden Afrika'nın tarihinin araştırılmasını zorlaştırmaktadır.

Nitekim 1923'te Prof. A. P. Newton, İngiltere Kraliyet Afrika Araştırmaları Cemiyeti'nde konuşurken Afrika ve tarihsel araştırmalarla ilgili bu konuya değiniyor ve şöyle diyor; ¹²“*Afrika, Avrupalılar gelmeden önce bir tarihe sahip değildi. Tarih o zamandan başlar ki insanlar tarihi yazmaya başlasınlar; bundan dolayı emperyalizm Afrika'ya saldırısından öncesini yalnız dil, ilkel gelenek ve göreneklerin bir araya getirilmesiyle öğrenebiliriz. Bu konu da tarihçileri değil çoğunlukla arkeologları, uzmanları ve antropologları ilgilendiriyor*”.

Görülüyor ki sömürgecilik taraftarı tarihçiler, yerli Afrikalıların bir tarihi olamayacağına inanmakla birlikte, okumaya değer bir tarihlerinin de olmayacağını düşünüyorlardı. 1950'lere kadar arkeologlar ve tarihçiler Afrika'dan uzak durmuş ve özellikle Sahra'nın güneyine ilgi göstermişlerdir. Sonrasında dil uzmanları ve arkeologlar bölgeye ilgi göstermeye başlamış ve nihayet araştırılması, sınıflandırılması ve yorumlanması gereken bir bilgi hazinesine rastlamışlardır.

İngiliz bilim adamı Seligman'ın “*Afrika'da İnsan Irkları*” (Races of America) isimli kitabı 1930 yılında basılmıştır. Bu bilim insanı diyor ki; “*Afrika'daki uygarlıkların hepsi Hani soyundan olup, onların tarihi kabilelerle ve birbirleriyle olan etkileşimleri, siyahilerle Buşmenler'in tarihidir*”¹³ Bu ve diğer bilim insanlarının fikirleri, bu konudaki Afrika uygarlığı olan Hani soyunun varlığını gösteriyor ve diğer Afrikalı kabilelerin özellikle Sahra'nın güneyindeki bölgelerde uygarlık olmadığı tezini ortadan kaldırmaktadır. Beyaz tenli insanların siyahlardan üstün olduğuna dair düşünceler ve bu düşünceleri desteklemek, 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başlarındaki Avrupalıların önyargılı ve katı

¹² Greham Leach, *South Africa No Easy Path To Peace*, by Routledge&Kegan Paul plc: London: Published , 1986, 17.

¹³ Cheras Gabriel Seligman, *Races Of Afrika* , c.10, Londra: 1930.

tutumlarının bir örneğidir. Avrupalılar, Afrikalıları yenip orada egemenlik kurmakla kendilerinin onlardan üstün oldukları fikrinin desteklenip ispat edildiğini zannetmektedirler.

Yine Avrupalılar Sudan civarında ve o bölgenin göllerinin etrafında uygarlığın yayılması için kendilerini öncü olarak gördüler. “Hami soyundan gelenler uygarlığı oraya daha önceden ulaştırmış, Avrupalılar ise geliştirmişlerdir” tezini ispatlamaya çalışmışlardır. Bu konuda pek çok kitap yazılmış olsa da bunların yazarları aslında antropolog, tarihçi veya bilim insanı değildirler. Konuyla ilgili seyyah Sir Harry Johnston’ın 1899’da yazmış olduğu “*Yabancı Irkların Afrika’yı Sömürgeleştirme Tarihi*” isimli kitap bizlere çok önemli bilgiler aktarmaktadır. Ayrıca Yves Uruay tarafından 1936’da yazılan “*Sudan Kabilelerinin Tarihi*” isimli kitap gezgin Sahra kabileleri ile yerleşmiş siyahiler arasındaki karşılıklı ilişkileri ele almaktadır. Burada üç kitaptan daha söz edebiliriz: Birincisi Hermann Baumann tarafından 1950’de yazılan “*Afrika’da Kavimlerin Tamamlanması*”, ikincisi Diedrich Westermann tarafından 1952’de yazılan “*Afrikalıların Tarihi*”, üçüncüsü de Amerikalı bilim adamı G. P. Murdock tarafından 1959’da yazılan “*Afrika Halkının Tarihi ve Kültürü*” isimli kitaplardır. Bu eserlerde Afrika toplumu, Afrika uygarlığı ele alınmış, Avrupalıların Afrika uygarlığına yaptığı etkilerden olumlu bir şekilde söz edilmiş ve yine Afrikalıların Hami soyundan geldikleri üzerinde durulmuştur. Adı geçen yazarların tek taraflı tutumları bu eserlerin bilimsel yönünü zayıflatmıştır.

Sömürge Sonrası Dönem

Batı Afrika’da Avrupalılarla ilişkinin daha fazla olması bu bölgenin Afrika’nın diğer bölgelerine göre daha fazla gelişmesine neden olmuştur. Özellikle İngiliz sömürgesi altındaki bölgelerde 19. Yüzyıldan itibaren eğitim alma isteği yükselmiş, Afrika’da okuma yazma oranına arttırmıştır. Okuma yazma öğrenen Afrikalılar kendi tarihlerini araştırmaya başlamışlardır.

Timbuktu’da ki Müslüman bilim adamları Arapça öğrenip kendi tarihlerini yazmaya başlamışlardır. Bu dönemde Afrikalı yazarlar sadece tarihlerine ilgi duymakla kalmamış ayrıca araştırmalarda yapmaya başlamışlardır. Elde ettikleri bilgileri kitap haline getirerek kamuoyuna sunmuşlardır.

Carl Chiristian Reindorf 1895’te “*Aşanti ve Altın Sahilleri*”, Samuel Johnson da “*Yuruka Halkının Tarihi*” adlı eserler yazmışlardır. Bu iki kitap günümüzde dahi bilim adamları ve tarihçiler tarafından kullanılan çok önemli iki tarihi araştırmadır.

Sömürgecilerin bir kısmı zeki ve araştırmacı bir ruha sahip olduklarından ve sömürdükleri bölgenin tarihini bildiklerinden ve o insanlara daha kolay hükmedebileceklerini anlattıklarından dolayı; sömürdükleri halkın tarihine ilgi duymuş ve araştırmışlardır. Bütün sömürgeci devletler bu

konuda birbirleriyle sıkı bir rekabete girip yeni sömürü yöntemleri bulabilmek için çalışmışlardır. Bu konuda İngiltere Fransa'yı, Portekiz İspanya'yı, Almanya Amerika'yı ve diğer batılı ülkelerde birbirlerini geçme mücadelesine girmişlerdir. 1917 yılında Fransa “Fransız Batı Afrika’sı Bilimsel Tarihsel Araştırmalar Komitesi’ni” kurmuştur. Zamanla anti-sömürgecilik girişimleri Afrika hakkında entelektüel ve aydın bir kitle oluşturmuştur. Bu Afrikalılar, Avrupalı yöntemleri kullanarak düzenli bir şekilde Afrika'nın tarihini araştırmışlar ve neticede sömürgecilerin şimdiye kadar inkâr ettiği zengin, asil bir kültür mirası ile karşılaşmışlardır.

Sonuç

1948'den itibaren Afrikalılar dünyanın gelişmiş yöntemleri kullanarak, kendi tarihlerini araştırıp yazmışlardır. Yüzyılın son çeyreğinde üniversitelerde tarihe çok önem verilmiştir. Afrikalı bilim insanları dünyanın diğer üniversite ve bilim insanlarıyla iş birliği yaparak gerçek tarihlerini ortaya çıkarmışlardır. Bu sürecin gelişmesinde bağımsızlık ve kurtuluş hareketleri büyük pay sahibidirler. Afrikalının kendi tarihi ile temas kurup, onu düzenli şekilde okuyup, ona sahip çıkmasını sağlamıştır. Ayrıca Birleşmiş Milletler kültür ve sanat etkinlikleri UNESCO liderliğinde “Afrika Tarihi Araştırmaları Komitesi” kurulmuştur. Bu komite sayesinde çok değerli eserler oluşturulmuş olup; Afrika tarihini araştıranların kesinlikle bu eserleri göz ardı etmemeleri gerekmektedir.

Kaynaklar

A) Basılı Kaynaklar

HASSAN, Ü., *İbn Haldun Metodu ve Siyaset Teorisi*, İstanbul: Doğu Batı Yayınları, 2010

HEGEL, G.W.F., *Lectures on the Philosophy of History*, Editör: J.Sibree M.A, George Bell and Sons: London, 1902.

LEACH, G., *South Africa No Easy Path To Peace*, by Routledge&Kegan Paul plc: London: Published 1986.

RADMENİS, İ., *İbn Haldun Felsefe Tarih Uygarlık*, Tahran: Kalem Yayınları, 1962.

ROPER, H.T., *The Rise of Christian Europe* The Listener, 821, 28 November 1963.

SELİGMAN, C.G., *Races Of Afrika*, c.10, Londra: 1930.

ZERBO, J., *Ki Tarihe İmmuni Afrika*, Tahran: Kültürel ve Bilimsel Yayınları, 1993.

B) İnternet Kaynakları

<https://tr.wikipedia.org/wiki/Manetho>(01.10.2019).

https://en.m.wikipedia.org/wiki/Pliny_the_Elder (01.10.2019).

<https://www.britannica.com/biography/Strabo>(05.10.2019).

<https://depts.washington.edu/silkroad/texts/periplus/periplus.Html>(05.10.2019).

<https://islamansiklopedisi.org.tr/batlamyus>. (04.10.2019).

https://en.wikipedia.org/wiki/Cosmos_Indicopleustes. (04.10.2019).